

Azaz, hogy fiatal író...

ELŐHANG EGY, AZ IFJÚ MAGYAR KÖLTÉSZETET ELEMZŐ TANULMÁNYHOZ

Költő, olvasó, kritikus, irodalompolitikus elvben tökéletesen egyetért, hogy ifjú, sőt legifjabb irodalmunkkal foglalkozni kell szóban, írásban és mindenképp föltett. Az is természetes, hogy az igazán érdekeltek általában korrekt tárgyalópartnerekhez illően biztosítják egymást, hogy az eszmecsere, a vitának, a bírálatnak és a konkrét lépéseknek abból a meggyőződésből kell táplálkozni, hogy az egyetértés itt olyan össznemzeti érdek, mely gyakorlatilag betölthető. Mindezek ellenére szóban, írásban és konkrét fellépésben mégis újra és újra előbukkannak a kölcsönös fenntartásosság, bizalmatlanság, olykor az inszINUÁCIÓ félreismerhetetlen jegyei. Kétségtelen, hogy az előbbieket egy része nem tudatos, nem szándékos vagy véletlenszerű, ettől azonban a kibontakozást objektíve még ugyancsak hátráltatják. Naiv dolog volna azt képzelni, hogy ha összeírjuk a többszemélyes párbeszéd szereplőinek fejében előforduló leggyakoribb téveszmét, attól azok hatékonysága egyszerűen gyöngülni kezd; az azonban a költészet, egyáltalán a leírt szó ősi és visszavonhatatlan kiváltsága, hogy megnevezve a baljóst, oldja a görcsöt, oszlatja a bizonytalanság sötétjét.

A költőtársadalmat tekintve nyilván külön kell beszélni a minap elindult vagy éppen most indulni akaró és a már huzamosabb ideje a pályán tevékenykedő költőkről. Az előbbieket körében a rossz beidegződés alapformája a vitális szempontnak nyomban eszmei és esztétikai beváltását követelő, a meg nem alkuvást magának lefoglaló akarnokság; az irodalmi élet állóvizét a klikkszerűség finom manipulációjával pezsdítő önösség, a kedveszettség sündisznóállása. A régebben befutottak esetében általában kevésbé kristályosodnak ki az idegenkedés változatai, jóllehet Abody Béla találó kategóriái — az olcsó ecsémuramozó olvadákonyság és a könyörtelen trónörökösnek, vagy a naiv faltörő kosznak szóló nagyon is rafinált hízeltetés — a valóságból vétettek. Az olvasó megjelölés ez esetben egyszerűen a műélvezők nagy átlagát, illetőleg az irodalmi közfelfogást jelenti, nem pedig a szociológiai pontossított versolvasó rétegeket.

Ebben a közegben igazán nem izzó probléma a fiatal irodalom helyzete; ha mégis szóba jön, akkor olyasféle elsötétítésbe kerül, amelyben minden tehén szükségképpen fekete. Simon István pompás megfogalmazása szerint az irodalmi közhiedelem a verselők hatalmas táboráról beszél, összemossa a megjelent versek százait és az arcokat, amelyek különben tényleg nagyon hasonlítanak egymásra ugyancsak valami közhiedelem munkálkodása jóvoltából. Ezért azután az értékítélet is sommás: vagy az esztelenül újat erőlködő önjelöltek, vagy a nagyon tehetséges, nagy reményű fiatalok sablonja felé tolódik el. Az irodalomszervező kritikában, illetve az irodalompolitikában is él az elnagyolás veszélye, persze azért sokkal szakszerűbben. Az árnyalatokat az alkalommal összevonva: mit dörömbölnek, miért hadakoznak a fiatal írók, hiszen a magyar irodalom történetében soha egyetlen nemzedék nem kapott ilyen és ennyi lehetőséget?! A másik reflex szerint ezt a problémát nem szabad lebecsülni, de értelme csak az erős differenciálásnak van, tehát a fiataloknak a felnőtt irodalmi életbe történő konkrét, személyenkénti integrálása az egyedüli józan megoldás.

Miként lehet ezek után érdemben s ami több, konstruktívan megközelíteni a fiatal írók, a legifjabb magyar irodalom problémáját? Azt hiszem, úgy, ha először elismerjük önállóságát, sőt igyekszünk mintegy belülről meghatározni a mai ifjú magyar irodalom létezési módját: ugyanakkor viszont szüntelenül tudatosítjuk, hogy

éppen sajátzerűsége és végső értéke nem lehet más, mint a magyar irodalom egészében betöltött helye.

Ezzel már ott állunk az első s egyik legnehezebb kérdés előtt, az E. F. P.-től a minap felvetett *Mitől író, aki ír?* (Népszabadság, 1972. október 8.) problémájánál. „Jó lenne azonban megállapodni abban is, hogy fiatal írókról fogunk beszélni. Nem azokról, akik önmagukat nevezték ki íróknak, s egyelőre csupán deklarációkkal, hangoskodással vélik bizonyítani — művek helyett — művészvolutukat. Jó lenne megállapodni abban is, hogy nem arról fogunk vitatkozni, hogy ki az, akinek kedve van az íráshoz, mert akkor minden versfaragó gimnazista és a szerkesztőségek környékén sündörgő „örök ifjú” dilettáns okkal érezheti, hogy ő a mellőzött, mert meg sem írott műveiről vagy gyatra kísérleteiről nem elég szó esik.”

A viláért sem tagadnám, hogy ezekből a ceterum censeós sorokból jogos indulat csap ki azokkal a fiatalokkal szemben „akik sajna, jó néhány idősebb író vonzó példájára — korán megtanulták, hogy lap nélkül is lehet licitálni: fiktív életmű is létezik, s olykor egy magatartás hatásosabb, mint a szöveg, jobban figyelnek, többet adnak rá” (*Abódy Béla: Fiatal írókról és valami másról is*. Valóság. 1970. 89.). Azonban az indulat itt sem jó tanácsadó. A cikk elvi igényét ugyanis nyilvánvalóan mindenki, tehát a publikációval nem rendelkező, tisztességes fiatal költő is vallja. A baj az, hogy ez a formális logika szabályai szerint felépített okfejtés a továbbiakban ezeket a fiatalokat is sérti! Olyanféleképpen érvelni, hogy „író embereket íróvá ugyanis csak olvasók tehetnek, írókat sem fentről nem lehet kinevezni, sem baráti társaságokban, még ha tehetségesek is... Egy publikálatlanul írogató ember is lehet zseniális, de csak attól a pillanattól nevezhető írónak, hogy a nyilvánosság megismerhette, olvassa... Az sincs kizárva, hogy vannak, akiket ki kellene adni, de nem találták még meg azt a kiadót, szerkesztőt, aki felfedezi tehetségüket” — ez az eszmefuttatás enyhén szólva sántít. Nem kellene az irodalomtörténet nagy ellenpéldái, a legnagyobb sem, Proust látogatása főművével a szerkesztő Gide-nél, hogy kimondjuk a nyilvánvaló tény: minden szerkesztői, kiadói tevékenység (nemcsak a szocialista jellegű) egy bizonyos esztétikai, ízlésbeli, szemléleti, irodalompolitikai normából nő ki. Még akkor is, ha — amint Ignotusék Szabó Dezsőnek szellemesen megfogalmazták — „a feltétel az, hogy feltétel nincs!” Ennek a „nyílt szó, fedetlen arc”-cal való vállalásával a fenntartás nélküli bizalommal tartozunk mindenkinek, aki ír, akár megjelentek már írásai nyomtatásban, akár nem. Bízunk kell annyira szerkesztői, kiadói, kritikai, irodalompolitikai alapelveinek helyességében, hogy azokat az egész magyar irodalom múltja, jelene és jövője érdekében állóként emelt fővel vállaljuk a fiatal írástudók színe előtt is egyes írásaik elutasításakor. Ha jól értem, az MSZMP KB kultúrpolitikai munkaközösségének most megjelent állásfoglalása is erre biztat minden illetékest.

Még csak annyit: rágondolni is humoros dolog, mi következik abból, ha megcsináljuk a fenti glossza alaptételének próbáját. Amelyik írótól az olvasók elfordulnak, annak a kötetét nem volna szabad kiadni.

Áttérve tulajdonképpeni kérdésünkre: mitől lesz és meddig fiatal író, aki ír? — azt válaszolhatjuk: az irodalmi életben elfoglalt helyzetéből következően. Így közelítve magától értetődően a helyére kerül az a közkeletű érvelés, hogy nincs fiatal, középkorú, öreg és aggyastyan költő, író, hanem csak alkotók vannak. Világossá válik, hogy a fiatal író fogalma nem az életrajz szemszögéből határozható meg, s így az elmúlt évekből — sajnos — valóban 35—40 éves poétákat is ide kell sorolni. Konkrétan a mai magyar fiatal líra az 1960-as évek második felében, kivált az évtized legvégén indultak költészetéből áll. Nyilvánvaló, hogy sem az irodalomtörténetileg ez ideig nálunk utolsónak indultakat vagy általában a mindenkor fiatal írókat nem lehet szigorúan évjáratokhoz kötni azon az alapon, hogy az elmúlt hány évben indultak sorolandók egy periódusba. A jelenlegi helyzetben az is természetes, hogy az együtt indulók között vannak elsőkötetesek, antológiában megjelentek és elszórtan publikálók. Az irodalomtörténeti igényű kritikai elemzés mégis található majd a periódizáláshoz egy-két fogódzót. A periódus határvonalait időben

ugyanis mérhetjük a résztvevők markánsabb tehetségei első kötetének megjelenésével — esetünkben kb. 1972-vel. Az ez idő alatt jelentkezett újabb erős tehetségek viszont már jelzik a ciklus lezárásának szükségét, jóllehet az ő később megjelenő első kötetük, különösen ismerve a kiadói átfutásokat, minden bizonnyal még ide fog tartozni. Legfeljebb annyi rétegzéssel, finomítással élhetünk még Abody Béla gondolata nyomán, hogy az előbbieket a pályára lépés utáni első félidő elejének szellemi izgalmaival hozzuk kapcsolatba, az utóbbiakat viszont magának a pályára lépésnek, a spíszó utáni perceknek lelkiállapotával. Ismétlem, ezért bár sok magától értetődő okból jobb volna, ha az irodalomba indulók átlagéletkora jóval alacsonyabb lehetne a mostaninál! — a rendszeres vizsgálatot nem torpanthatják meg a mégoly nagy életkori különbségek sem. Természetesen megkerülni sem lehet ezt a problémát, annál kevésbé sem, mert az alkotók oldaláról már ismerünk rendkívül színvonalas „költői kérdéseket”.

Könnyebben megválaszolható a meddig fiatal író az író? kérdés. Az irodalombeli egyenlőtlen fejlődést figyelembe véve, a költők, írók nem azonos ritmusban haladják meg már elért művészi fokozataikat. Így viszont feleslegesnek látszik egzaktabb kritériumot keresni annál, mint hogy második vagy harmadik kötetéig az író lényegesen megújította-e saját világát, kibővítette-e vagy elmélyítette-e művészetét, vagy nem. Ha igen, akkor — Nagy László szép párhuzamával élve — úgymint margarétás pecsétet kap, és felsőbb osztályba kell lépnie; ha meg nem sikerült neki, akkor úgysem csupán a fiatalságával van baj, hanem írói státusával is.

Tekintetünket immár közelebről a mai magyar fiatal költőkre, konkrétan az 1960-as évek második felétől az 1970-es évek elejéig indultakra irányítva, az alapkérdés: *nemzedéknek tekinthetjük-e őket?* Egy módszeres tanulmánynak feltétlenül össze kell szednie azt a tömegtelen nyilatkozatot, amely erről a kérdéstről napvilágot látott mind maguk a fiatal írók, mind a kritika részéről. Valamelyes többségre — úgy számolom — az Igen tett szert és a mindig objektív igazság is ezen az oldalon van. Leginkább abban a felfogásban, amelyet például Gáll István tanulmánya képvisel (*A párbeszéd egyik fele* Új Írás. 1972. 9.). „Előre bocsátom: nem tartom túl fontosnak az élő irodalom nemzedéki felparcellázását. De az is tagadhatatlan, hogy az íróknak van »nemzedéki tudata«, tudja és vállalja, hogy kikkel, mikor indult együtt, ki állt mellette, előtte, mögötte: mint a katonaságnál a menetoszlopban elfoglalt helyét, úgy jegyzi meg az író is, hogy az első »soraközönál« kikkel állt együtt.” Ugyanakkor, amikor Gáll elismeri, hogy az íróknak a nemzedéki gondot meg kell formálnia, hiszen „Ez a társadalomhoz való kapcsolódás első és természetesen adódó gesztusa.” Simonffy András egyik megjegyzésével polemizálva így folytatja: „Nem önmagunkban kell tisztázni magunkat, mert ebből csak egy helyben toporgás lesz, nem a »fiatalok« életét és problémáját kell csupán megírniuk, mert a fiatalság is viszonyítás kérdése és múló állapot. A lötyögő hősök és a fiatalság karanténjának ideje lejárt. Ha időlegesen úgy is látták, hogy a »táguló, keveredő társadalmi osztályoknál, rétegeknel erősebb egységge kovácsolódnak ma az egymást váltó és meghatározó nemzedékek«, ezen a szemléleten túl kell jutniuk. Mert ahogy kortársaik belenőnek a felnőttébe és a táguló és keveredő osztályokba, rétegekbe illeszkednek bele, s ott élnek a maguk, már felnőtt konfliktusokkal terhes életét — úgy veszti el a fiatal író a kortársi közeget, marad egyedül örökfiatal gondolataival és témáival, s előbb-utóbb észreveszi, hogy valamiről lemaradt, valamiből kimaradt, az élet továbbment mellette, ő csökkent és infantilis maradt: és egy új, fiatal generáció majd félreléki őt, mert az maga akarja megfogalmazni önmagát.” Még tovább is idézni lehetne azokat a higgadt szavakat, amelyek az önmagát sterilizáló fiatal író önvigasztalását és öncsalását illetik, s amelyeknek papírravetéséhez sajnos ma már nem kell látnoki képesség.

Gáll István minden szempontból példaadó elemzését egyetlen fontos ponton lehetne továbbfűzni. Azt kellene konkrétan megfogalmazni, hogy a felszabadulás utáni harmadik, de a szocialista Magyarországon első nemzedéknek mi a generációs élménye, mely létezik és hat, akár fölismerik, akár nem, akár vállalják, akár

nem maguk a fiatal írók. A fiatalok minden valamirevaló verse, nemcsak a közéleti töltésűek, minden nyilatkozatuk, minden róluk készült felmérés, összegzés, közvetlenül vagy közvetetten tartalmazza, sőt kimondja ezt. Mégis az elkövetkezendő szaktudományi publikációknak merészebben és elemzőbben kell szembenéznük a mostanában közkezdvelt szóval *posztforradalminak* nevezett alaphelyzet sajátosságával. Ehelyütt mindössze annyit jegyeznek meg, hogy a költői élethangulat típusait bár csak a generációs alapélménnyel való állandó kölcsönhatásban lehet meghatározni, a konkrét vizsgálatnak az élethangulatot a „köz”-érzettel, azaz a Veres Péter-i kollektívizmushoz való viszonytal kell mérnie. A másik kiindulási alap Illyés Gyula klasszikus versének, a Tersánszky Józsi Jenőnek ajánlott *Óda a törvényhozóhoz* tanulsága, mely szerint a költő sem idősebb, sem fiatalabb korában nem érheti be kevesebbel, mint a terepfelverő munkájával, annak köteletségével és jogával.

Külön kérdés: miért éppen 1965 után érkezett el e nemzedék színre lépésének szükségessége? A rendszeres és tüzetes elemzés számára is nehéz lesz a válasz, mivel ezen a ponton még jó ideig aligha támaszkodhat a hazai művelődéstörténeti kutatás eredményeire. Annyi valószínűnek látszik, hogy nagy általánosságban a fellépés időpontja szorosan összefügg a konszolidáció befejeződésével, az irodalmi élet fellendülésének tetőpontjával, az irodalompolitika nagyvonalúságával. De a pontok és ellenpontok hálózatának megrajzolása még nagy-nagy nehézségeket tartogat a kutatók számára. Nem beszélve arról, hogy egy sor személyi összetevőt is fel kell deríteni: kik körül, mely mesterek jegyében, milyen műhelyekben történt a készülődés és a sereglés.

Végül, mielőtt rátérnénk e lírikus nemzedék sajátosan költői problémáinak az eddigiekhez hasonló felvázolására, további megszorítást kell tennünk. A következőkben említett költői példák nem magát a poétát, még csak annak egy meghatározott pályaszakaszát sem akarják minősíteni. Minden esetben azt a lírai utat, megoldást kívánják jellemezni, melyet az illető vagy reprezentál. Egy tipológiai kísérlet körvonalait próbálnánk felrajzolni, semmi esetre sem a szóban forgó nemzedék egyes kiragadott tagjait beskatulyázni. A különmű dolgok összemosását igyekszünk tisztítani, de nem mindjárt az egyedi életművekig nyúló differenciálással. A példaanyag történeti és gyakorlatias okokból származik kivétel nélkül az *Elérhetetlen földből*. (Kilenc költő versei, az írószövetség KISZ-szervezetének kiadása, Bp. 1969. — Nagy László előszava 1967. decemberének végén kelt!)

LÍRAI MAGATARTÁSFORMÁK (ATTITÚDOK) ÉS SZEREPEK

A Kilencek antológiájának egyedi verseiben — mint cseppben a tenger — át-tételesen megtalálható a nemzedék egész színeképe, jóllehet ők maguk döntően egy-féle „köz”-érzet jegyében sorakoztak fel. Főlöszleges bizonyítani, hogy a korszerű költői attitűdök és szerepek kialakítása minden fiatal költő számára kulcsprobléma, a vizsgálandó nemzedék tagjai számára pedig kiváltképpen. Még akkor is így van ez, ha igaz az, hogy e fiatalok számára a kor nem osztott ki igazi szerepeket, az ő esetükben csak tülekedés folyt komoly szerepekért, amelyben félt, a legjobb megbízóleveleket eltaposták. Bár inkább úgy fogalmazhatnánk, hogy e korosztály központi élménye, a személyiség és a neki megfelelő szerep között levő távolság leküzdésének gondja.

1. Jelen van egy képzeletbeli költői eszmélet alapfokán helyet foglaló — *kiterjedt otthontalanság*. E magatartásforma negatív példája:

„Kiver a láz, földem eltemet, / nem tudom, hogy mért vagyok beteg.”

amelyben az a baj, hogy a költő nem veszi észre, illetve nem ironikusan, hanem szentimentálisan ismeri fel, hogy ennek a nem is olyan modern világfájdalomnak ő maga az oka:

„Szerelem nélkül, munka nélkül / meg kell nyugodni tévedésből.”

(Győri László: *Kiver a láz, földem eltemet*)

A szerencsésebb változatban a kiterjedt otthontalanság attitűdjét önsajnálattal nélkül éli át a költő:

„sosem halunk meg ezen a csatatéren
mert nem csatatér ez s mi nem harcolunk
csak kinjában megrepedt föld ez itt dehogya is lövészárók
mesebeszéd hogy ágyú tátog csak kitárt szánkat szövi be pók.”
(Rózsa Endre: *Elsüllyedt csatatér*)

2. A metafizikussá, tárgytalanná növelt szorongás. Végletes formában Munkácsi Miklós fogalmazta meg annak idején Új Írás-beli nyilatkozatában; „A fájdalomra gondolok itt és a szorongásra: amelyben hiszek / mert magam is kísérleti emlése vagyok / »amitől — Seymour Krim szavaival — manapság minden valamirevaló szellem szenved.«” Józanabb, szerényebb változata:

„A tudással kereskedők / s a tudatlanság hősei vagyunk.
nincsen elviselni erőnk, / amit már egészen tudunk,
elvesztegetni van csupán / lelkünk csatatéren, agyunk
zibongó piacán.”

(Oláh János: *Térképeink*)

Mindjárt túláltalánosító, támadó változata:

„Kezünkre, szánkra jégverés tapad. Mozdulatok s
szavak jégverése. Nem tudjuk, hogyan. Nem tud-
juk, miért. De ugyanaz az éj.”

(Oláh: *Kiáltvány IV.* — E négyrészes amorf kérdésözönt képtelenség csonkítatlanul idézni.)

3. A nyelvöltögető, szocialistapolgár-pukkasztás. Meggondoltabb formájában a költő érzi e szerep kényszerűségét, amint a népnyelv mondja, tudja, hogy a valóságban hány pénzt ér ez a magatartás:

„Emlékszel még, az a púpos, / olyat köpött, mint a lúdfos.
Betérhetnék egy kocsmába, / az asztalnál kövér bába.
Atölelném, mint a vaspánt, / két karommal fekvé hasmánt.
De ez is csak olyan álom, / kőcbelű zsák az én párom.
Alámfekszik minden este, / rongyos testét melengesse.”

(Oláh: *Ostoba tréfa*).

Sekélyesebb válfajában az alkotó önállóságát elsodorják az általa pellengérré állított stupidságok, vagy ami még rosszabb, fegyverténynek tekinti saját okvetetlenkedését:

„Legyet a cipőkanálon / cukorra csalni élvezet,
mely ciánkálival mérgezett, / akár sötétkék aljasságom.
Ha egy merészet gondolok, / indítok koldus-ostromot
ellenetek, ó áruházak, / a a gyűlölt farsangi trombitát
fújom, dobhártyám szakadjon át, / lehetőleg húsvétvasárnap.”

(Molnár Imre: *Bosszús induló*)

4. Az eltévesztett kitorés, a támadó hányavetiség. Tisztesebb esete az egyszerűen zavaros vagdalkozás:

„A rádió egyre beszél. / Velőt rázó a szavai.
Mindig és mindenre kitér, / mintha hallgatná valaki.

Bár nem vagyok kíváncsi rá, / itt minden a pofámba lóg,
látom, hogy gyűr maga alá / minden szép lányt pár ócska pók.”

(Oláh: Gramofon)

De létezik egy durvább variációjú is, a rossz előjelű arisztokratizmus:

„Megpróbáltam, de a hangom / elakadt, mint egy idegennek.
Lézengő ürgék jöttek-mentek / hozzámütöttek — pardon, pardon —
de kórusaitok vad zajából / fölsírt, nincs itt semmilyen tábor.”

(Molnár: O, csak ne lennék olyan)

5. A költői eszmélet második fokozatához tartozó attitűdök közül leggyakoribb a póztalan eszköztelenséggel véghez vitt önjellemzés. Homályosabb vagy intimebb közelítésben:

„Hatalmam itt már senkinek se fáj,
saját csontom az ékes szarkofág,
birodalmam bőr-, csontalatti táj.”

(Oláh: Birkapásztor)

illetve:

„Jaj, nékem, fordított Kőműves Kelemen,
palotán falait növelő szerelem,
vertvasú csákányom hiába emelem,
felszökken, felépül Dévavár ellenem.”

(Mezey Katalin: Fordított Kőműves Kelemen)

Keményebb, szigorúbb hangszerezésben:

„A csodaszarvas igazságát űzöd. / Verejtékes vágtdá micsoda hajsza!
Ha el nem éred, érte fogsz kimúlni, / ha meg eléred, ügylehet miatta.”

(Utassy József: Monológ a pódiumról)

vagy:

„AZ EMBER MÁR A DOLGOKHOZ / terepszínű pofát vág
de van-e joga gondolkozz / feladni minden álmát
cipelni kint és bent a málhát / s az út szélén mint a lovak
füvet rágni vagy méla szájszák / abrakjaként a csókokat”

(Rózsa: Párhuzamok)

6. Az előbbi önjellemzés két irányban dúsítható. Az egyik út alighanem Illyés párizsi ifjúkorára emlékező Új verseinek átfordított Mózés-hite:

„Mit a vizsga! csak ez a vers / találja meg, akit keres!
Ne mondja rá a szerkesztő / gyöngé, mint a lélekvesztő:
Erős ez, mint az ifjúság: / vörösrézharang, somfabot, husáng!”

(Győri: Vörösrézharang, somfabot, husáng)

A másik lehetőség a fiatal Nagy László „bajrivására” emlékeztető tartás, amelyben elsősorban a harc szükségessége tudatosult, az ellenfél még jobbára fantomszerű:

„De alku sincs! hát hosszú hajammal / söpreti avar forradalmam.
Süvítés, süketítés Hatalmi Lárma, / vénítés Hetvenhét Toronyba zárva:
Ellened én, ember az őszben, / immár halálíg levetkőztem.”

(Utassy: Ember az őszben)

7. A képzelt költői eszmélés harmadik fokozata, a vállalás, a szolgálat, a tárgyat talált elkötelezettség. Ennek is van egy bensőségesebb, melegebb köre, amely leggyakrabban a múlt még feivállalatlan értékeinek megőrzésében kristályosodik ki:

„Ha térképek piros pontjai / jelölik csak a népet
És golyóálló üvegszemként / mered Földünk a fénybe
Temetheted-e vérző arcod / a bodzák tenyerébe.”

(Kovács István: *Temetheted-e*)

„Apám a földre tapadt jégvirágnak / egy fagypontra alatti reggelen.
Újjaiban, ha fázom / az Ő emlékét melengetem.”

(Kovács István: *Emlék*)

Másrészt világosan kirajzolódik az egyszerű forradalmárnak, a forradalom köz-katonájának alapmagatartása, a legszerveesebben Utassy egyik versében (*Kit koldus hazámnak hívok*)

„Anyámnak hősi halott a párja, / méhe a szerelem hullaháza.
S hogy belefojtsák a szót a gyávák, / ajkát iszonyú csókra zárták.
Megszült hát engem: forradalmat. / De nekem minden bordám: kardlap!”

A VERSÉPÍTÉS SAJÁTÓSÁGAI

1. Rendkívül kedvelt az a lírai montázs, amely egyszerre igyekszik hordozni az alkotó subjektivitását és a lukácsi értelemben vett naturalizmus „kivülálló objektivitását”. A kulcsvers, Molnár *Környezettanulmánya*:

„az ablak kettős közönyében / kitépett szárnyú légy hal éhen
résztvevően figyeltem / távolról mint egy idegen”

2. *Avantgarde-stílusjáték*, azaz többé-kevésbé tudatos átélése az avantgarde anakronizmusának. Az avantgarde-dal való játszódás pozitív példája:

„NA MI LESZ A MINDENIT / MIÉRT LIHEG MINDEGYIK
lakodalom vagy halotti tor van / kérdelem én nem egykútya
de kinek büdös ez a tánc / még egyszer kérdelem kinek büdös a tánc
azonnal megüt a / guta”

(Rózsa: *Öregék táncolnak*)

Negatív példája:

„Allott piszkosvizes vödörben / nyúlásra főtt hagymafej.
Nem tudom ti hogy vagytok ezzel, / de én rémülten lapulok hátán
a papucsos időnek, / és lassan levedlem
fakóra mosott kék gatyámat.”

(Molnár: *Üzenet*)

3. *Programos élőbeszédbeliség (verbalitás)*

Pozitív példája:

„Íme, a gondnoki iroda, / gondtalan szívvel tollászkodnak,
fel se tűnik már senkinek, / téged innen csúnyán kiloptak.
Egyetlen téves megrendelésed / földadtad, megjött, nem is késett.
Levelek fordulnak meglepetten, / rajtuk: a címzett ismeretlen.”

(Molnár: *Baleseti jegyzőkönyv egy gondnoknő haláláról*)

Negatív példája:

„Elgondoltam míg egy pár cipőmet kibokszoltam este
hogy ez a cipő sokfele járt velem
a rávalót borsodi vasmunkások között kerestem
Mit lehet elvenni tőlem ha én nem engedem?”

(Konc József: *Könyveim cementes zsákban*)

4. *Allúziós versformálás.* A szereplírának az a formája, melyben a vers alap-
szövevébe rejtőzködő önvallomásra alkalmas „rájátszásokat” épít a költő. Kulcsvers:
Rózsa *Caracalla Caesara*

„a gonddal kövezett római út / szélén leguggolt dolgát végezni
úgy tartja a fáma egy gaz légiós / az árokból kardot dugott alá
tény hogy a felség némelyest felnyögött / s előbb végezte be dolgát
semmint remélte volna”,

amely több egyetlen, kissé obszcén, de sziporkázóan szellemes poén versbe tömőri-
tésénél. Ezáltal a költő sajátos kesernyés, illúziótlan világszemlélete is képes meg-
nyilatkozni, de mégsem szimbolikusan vagy allegorikusan!

5. *Párhuzamos versszerkesztés, főként kétsoros strófákkal.* A „párhuzamos”-t itt
a lehető legtágabb értelemben kell venni; például, amint azt mondjuk: megy vele
párhuzamosan. A kétsoros strófából való építkezés pedig közismerten igen nagy
nyomatékosító, tagoló, strukturáló erővel rendelkezik. Talán még ott sem járunk
messze az igazságtól, ha ennek a versformának különösen a Kilencek antológiájá-
ban elfoglalt megkülönböztetett helyét Nagy László tagoló versritmusának kedvenc
versformájával, annak szellemi ujjával hozzuk kapcsolatba. (Elsősorban Utassy
esetében, *Ember az őszben; Zúg Március; Kit koldus hazámnak hívok.*) Ez jelen-
tékeny esztétikai érték is lehet, s a probléma csak az, hogy akár a Nagy László-féle
kétsoros, akár másfajta kétsoros (pl. ősi nyolcas, felező tizenkettes, de nem felező
szótagszámú ritmusvariációk is) könnyelműségre, mutatóságra csábíthatnak, hiszen
kevesebb töltéssel ellátva is képesek a verssoroknak színleg valamiféle egységet
biztosítani. Így azután látszólag nem szükséges más, mint szép vagy meghökkentő
képeket kialakítani és azokat ráültetni a készen átvett forma lüktetésére. Nyilván-
valóan annak veszélye, hogy a verslélekzet széttöredezik egymáshoz viszonyítva jól
összeszerkesztett sorokra, képekre egy-egy strófán belül, mindez nemcsak a két-
sorosoknál fenyeget. Mindamellett úgy tűnik, hogy ez, a verssorokat az előzőhöz
igazító („párhuzamos”) versszerkesztés a kétsoros strófáknál az átlagosnál lényeg-
esen jobban fenyeget. A kétsoroson belül azután mindenekelőtt a felező szótag-
számú és páros rímű sorfajok a legveszélyeztetettebbek (Győri: *Vörösrézhanang*,
somfabot, husáng; Konc: Nagyanyám lakodalma).

JELLEGZETES NYELVI FORMÁK

1. *A népköltészet* (ballada, népdal) különböző *stiláris elemeinek*: kulcsmotívu-
mainak, törzsképzeteinek, közkedvelt alakzatainak *újjágyúrása*, „modernizálása”.
Példát találhatni Kiss Benedeknek a legtöbb versében, leginkább talán a kissé túl-
csiholt *Hívogató* záróstrófájában:

„Jöjj hozzám minden időben / patyolatban, megviselődten
gyere színekkel megáldottan / eszméletembe ágyazottan —
általam-virágzóan / velem-viselősen.”

Mezey *Fordított Kőműves Kelemenjében*, Győri *A holdvivő bárányában*, Konc *Anyám*
arany liliomszálában.

2. *Szükszavúság* (lakonizmus), erős logikai *metszetekkel*, sőt, *határozott szenten-
ciózussággal*.

„Kiszikkad a sorsom / szemem kiszárad
utak keresztjét hordom / s a szelet sálnak”
(Kiss: *Utak keresztje*)

„A szomjas fémlap ismét magasba szökken.
Rajtam a sor — hát indulok.
Ellenem fordult eszmékben élek,
s három szaváért meghalok.”
(Kovács: *Robespierre*)

„En vagyok itt a legszomorúbb fűz. / Zöld zokogású.
Én vagyok itt az eső. / Én ragyogok, nem a nap. /
„Nincs egy árva szavam. / Csak a pontért jöttem a sínig.
Mert ez az én jussom! / Hazám: a mozdony alatt.”
(Utassy: Szárszó)

3. Jassznyelvi elemek a kabarészerűség vagy a „vaskos” odamondás ízeivel.

„Emlékszel még, az a púpos, / olyat köpött, mint a lúdfos.”
(Oláh: Ostoba tréfa)

„Presszó-hajlat vén kosai / a nőcikék vánkosai.”
(Győri: Május 35.)

„A kiskutya mindig behugyozik, / hiába tömöm trioxazinnal,
mert WC-nek nézi a konyhát; / így áll elő a folytonosság képzete.”
(Molnár: Üzenet)

„Bár nem vagyok kíváncsi rá, / itt minden a pofámba lóg,
látom, hogy gyűr maga alá / minden szép lányt pár ócska pók.”
(Oláh: Gramofon)

„NEM AZÉRT VAN A KULTURHÁZ
HOGY TE A PARKETTRA TURHÁZZ

DE MOST A TIÉD A TÁNCPLACC
NE MONDD HOGY NEM RISZÁLHATSZ”
(Rózsa: Öregek táncolnak)

Az „előhangot” — szerencsére — általában nem kell lezárni. Így talán ez a szükségképpen és tudatosan ösztövért írás is megmenekülhet a formás summázás gyötrelmétől. Mint alapvető tanulságot, annyit meg kell azonban állapítanunk: megkülönböztetett figyelemmel kell foglalkoznunk a legfiatalabb magyar irodalommal, mert az ifjúság már most létezni akar, a jelent is akarja.

